

İSTİHDAM-VERİMLİLİK-EĞİTİM İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Üzeyme DOĞAN*

1- İSTİHDAM-BÜYÜME-VERİMLİLİK

İstihdam, üretim faaliyetlerine katılmaya uygun işgücünün üretime yönelen kullanımudur. Kısa dönemler için parasal ve fiziksel kaynaklar veri olduğuna ve bu kaynakların insan kaynaklarından bağımsız bir şekilde kullanımı söz konusu olamayacağına göre ve işgücünün istihdamı diğer kaynakların istihdamını da belirleyeceğinden GSMH, insan kaynaklarının istihdam derecesine ve işgücünün verimlilik oranına bağlı kalacaktır. Bu nedenle; Türk ekonomisinde enflasyonist karakter taşımayan sürekli, makul ve aşırı kaynak sıkıntısı yaratmayan ekonomik büyümeyi sağlamaya, daha yüksek düzeyde istihdam yaratarak işsizlik oranını azaltmaya dönük hükümet politikalarının uygulanması büyük önem taşımaktadır. Böylece; büyüyen bir ekonominin avantajlarından yararlanma olanakları gelişecektir. Çünkü, büyüyen bir ekonomi herşeyden önce toplam üretim hacminde ve arzda bir artış demektir. Öte yandan ekonomik büyüme, reel gelirleri artıran bir olgu olarak refah düzeyini, yaşam standardını yükseltir, bireyler daha çok ve daha kaliteli mal ve hizmet tüketim olanağını bulurlar. Bunun yanısıra reel olarak büyüyen bir ekonomide bireyler ve işletmeler daha çok vergi ödeme gücüne sahip olurlar.

Böylece gelirleri artan kamu kesimi, rekabete dayalı bir piyasa ekonomisinde üstlendiği eğitim, sağlık, ulusal savunma, iç güvenlik, adaleti sağlama fonksiyonlarını ve altyapı yatırımlarını daha etkin bir şekilde gerçekleştirme olanağını bulur. Böylece ekonomik fonksiyonlar üstlenmiş özel kesim, ekonomi dışı fonksiyonları üstlenmiş bir kamu kesimi karşısında daha verimli çalışma olanağını bulur.

İşletmeler açısından ekonomik büyüme, işletmelerde çalışma koşullarının düzenli bir şekilde iyileştirilmesine, çalışma sürelerinin kısaltılmasına, ücretli tatil sürelerinin uzatılmasına, serbestçe değerlendirilebilecek boş zamanların artmasına, kısaca sosyo-kültürel değerlerin gelişmesine fırsat veren bir ortam hazırlar.

* Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

Kısaca ekonomik büyüme sadece, ekonomik zenginleşme ve bireylerin fiziksel beklentilerinin karşılanması açısından değil sosyal beklentilerinin de gerçekleşmesine olanak veren bir faktör olarak önem taşımaktadır.

Bugün istihdam artışlarına ve verimliliğe basit bir girdi-çıkıtı ilişkisi olarak sadece ekonomik açıdan değil, sosyal açıdan da önem verilmesinin nedeni budur.

Bunun yanı sıra ekonomik büyümenin avantajlarından yararlanarak gelir kaynakları artan kamu kesimi toplumun düşük gelirli gruplarına, tarım gibi gelir düzeyinin yetersiz kaldığı sektörlerle ve marjinal düzeyde faaliyetlerini sürdürme çabasında olan işletmelere marjinal işletmelere gelir transfer etmek olanağını bularak, gelir dağılımını iyileştirme politikaları yürütmektedir.

Ayrıca büyüyen bir ekonomide yeni yatırımlar için kaynak fırsatları gelişir, işgücünün verimliliği daha hızlı bir şekilde artar. Çünkü, ekonomik, kültürel ve sosyal ihtiyaçları daha üst düzeyde karşılanmış bireylerin çalışma şevki ve gücü de gelişir, daha mükemmel fiziki olanaklar içinde çalışmak işgörenin iş verimini artırır.

Büyüyen ve büyümeyi sağlıklı bir şekilde paylaşan bir ekonomide işveren-işçi arasında çalışma barışının, toplumda siyasal bir uzlaşma sağladığı görülmektedir.

Kuşkusuz, büyüyen bir ekonominin, çevreyi tahrip eden, kaynakları tüketen olumsuz etkileri de olabilir. Bu ekonominin gelecekteki büyüme trendini tehdit eden büyük bir tehlikedir. Bu tehlikeyi önlemek için büyüyen bir ekonomi de çevreyi korumaya dönük çabaları yoğunlaştırmak, teknik gelişmeyi uyarıcı önlemleri almak yoluna gidilir.

Bu teknik gelişme verimliliği artıran, kaynakları rasyonel kullanarak aynı miktarda girdi kullanarak daha çok çıktı sağlayacak yöntemlerin kullanılmasını zorunlu kılar. Öte yandan yenilenemeyen kaynakları tüketen bir ekonomik büyümenin ortaya çıkardığı çevre sorunlarının çözümüne bir yandan kaynak talep yapısındaki değişim; öte yandan, yeni alternatif kaynakların bulunmasıyla getirilen önlemler verimliliği artıran olumlu etkiler göstermektedir. Örneğin ucuz kaynaklara yönelme, nükleer santraller, doğal gaz kullanımı, kaynak kullanımından tasarruf sağlayan önlemler gibi.

Görülüyor ki, uyarıcı ve itici güç, istihdam yaratıcı, verimliliği artırıcı yatırım politikalarına dayanmaktadır.

2- İSTİHDAM VE VERİMLİLİĞİ ARTIRICI POLİTİKALAR

İstihdam ve verimliliği artırıcı yatırım politikalarını belirleyici faktörler; ekonomik istikrar, siyasal istikrar, çalışma barışı, teşvik edici ve destekleyici politikalar, etkin ve güvenilir bir sermaye piyasası, dış kaynaklardan yararlanma ve eğitim dir.

A. Ekonomik İstikrar

Yatırımları, istihdamı ve verimliliği artırıcı politikaların başarısı, öncelikle ekonomik istikrarın sağlanmasına bağlıdır.

Gerek, kurulu üretim kapasitelerinden daha verimli bir şekilde yararlanılması, gerekse üretim kapasitelerini ve verimliliği artırıcı yatırım kararlarının alınması ve uygulanması ekonomik ünitelerin gelecek dönemlerle ilgili olumlu öngörümlemelerine ve ekonomik istikrara olan güvenlerine bağlıdır. Enflasyonist beklentiler, geleceğin belirsizliği, üretim faktörleri fiyatlarında ve işgücü maliyetlerindeki artışların mamul fiyatlarının artışından daha hızlı olması, işletmeleri yeni ek yatırımlar yerine, kurulu kapasitelerden yararlanma oranını artırıcı ve işgücünden tasarruf sağlayıcı politikalara yöneltir. Oysa, ekonomik büyümenin, istihdam yaratmanın itici gücü yeni yatırımlardır. Bu nedenle, yatırım cesaretini artırıcı, geleceğe güvenle bakışı sağlayıcı istikrar politikalarının uygulanması şarttır.

Ekonomik istikrar ile verimlilik arasında karşılıklı bir etki-tepki ilişkisi vardır. Çünkü, ekonomik istikrar yatırım ve üretimi artırıcı etki gösterirken üretimi ve verimliliği artırıcı politikalar da enflasyonla mücadelede önemli bir araçtır.

Açıkça enflasyonla mücadele politikaları, üretimi ve verimliliği artırıcı politikalarından geçer. Nitekim, 1996 - 2000 yıllarını içeren Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, verimlilik artışları ve verimlilik artışlarıyla uyumlu gelirler politikası ile enflasyonun yavaş yavaş düşürüleceği ilkesi yer almıştır. (DPT, 1996, s. 77).

B. Siyasal İstikrar

Siyasal İstikrar, yatırımları, istihdamı ve verimliliği artırma politikalarının önemli bir koşuludur. Bu nedenle, ulusal hedeflerde parti, lider ve kişisel endişeler, mücadeleler bir tarafa bırakılmalı, hükümet içi istikrar sağlanmalı, geleceğe dönük doğru ve isabetli politikalar saptanmalı, enflasyonu önleyip vaadlerine toplumun ve sektörlerin güveni sağlanmalı, siyasi irade kamu oyundan yeterli destek alabilmelidir. Siyasi istikrarın sağlanmadığı bir ortamda iç ve dış yatırımcının geleceğe umutla bakma ve ekonomik istikrarı sağlama olasılığı da yoktur.

C. Çalışma Barışı

Ekonomide üretim, verim, verimlilik artışları geniş ölçüde insan kaynaklarından, fiziksel ve parasal kaynaklardan ve de stratejik bir faktör olarak "zaman"dan daha etkin ve rasyonel bir şekilde yararlanılmasına bağlıdır. Kaynakların etkin kullanımı ise işçi sendikaları ile işveren sendikaları arasında fiyat ve gelir politikaları çerçevesinde yatırım ve yatırım kazançlarının artırılması zorunluluğu üzerinde bir uzlaşmanın sağlanmasını öngörür.

Verimliliğin artırılmasında sendikaların rolü verimlilik kavramı, önemi, bilinci ve kültürü konusunda üyelerini aydınlatmak, verimliliği artırıcı becerileri geliştirecek eğitim programlarının uygulanmasını, performans ölçüm ve değerlendirmelerinin işgören tarafından yapılabilir olmasını, verimlilik kazançlarının çağdaş bölüşüm ilkelerine uygun olarak paylaşımını ve uygulanmasını gerçekleştirmektir (Prokopenko, 1992, s. 324).

D. Teşvik Edici Politikalar

Teşvik edici politikalar; faiz, vergi, ihracat konularında ve işgücü kullanımını özendirici önlemlerden oluşur.

1. Sermaye Maliyetini Düşürücü Faiz Politikaları

İşadamları getirisi, sermaye maliyetinden daha yüksek olacak bir projeye yatırım yapmak isterler. Bu nedenle devlet sermaye maliyetini düşürücü faiz politikalarıyla yatırımların cazibesini, karlılığını artırmak, böylece işadamlarını yatırıma özendirmek için sermaye maliyetini düşürücü faiz politikaları uygulayabilirler.

2. Vergi Reformu

Vergi kaynaklarını yaygınlaştıran, vergi ödemeyi kolaylaştıran, vergi oranlarını düşürerek vergiden kaçma eğilimlerini azaltıcı köklü bir vergi reformunun yapılması herkes tarafından kabul edilen bir politika önerisidir.

3. Teşvik Edici İhracat Politikaları

İhracat ek talep yaratan bir olgu olarak yatırımları, istihdamı artıran, uluslararası bir rekabet faktörü olarak kalitenin iyileştirilmesini, verimliliğin artırılmasını gerekli kılan bir uyarıcıdır. Bu nedenle, ihracatı özendirici politikalar uygulanmalı; daha çok, daha kaliteli ve rekabet edilebilir maliyette üretim sağlanmasına dönük, verimlilik artışları gerçekleştirilmelidir.

4. İstihdamı Özendirici Politikalar ve Eğitim

Türkiye'de mevcut bilgi, teknoloji, verimlilik düzeyinde işgücü maliyetinin iddia edildiği ölçüde ve büyük maliyet avantajları sağlayacak boyutta düşük olmadığı bir gerçektir. Bu nedenle, yatırımları, istihdam ve verimliliği artırıcı, işgücü maliyetlerinden tasarruf sağlayıcı girişimleri özendirici kamu destek programlarının ciddi bir şekilde uygulanması önem taşımaktadır. Özellikle istihdam üzerindeki finansal yüklerin hafifletilmesi (vergi, sosyal sigorta) gerekmektedir.

Bunun yanısıra, iş piyasasına fonksiyonel bakımdan daha büyük bir esneklik getirilmesi, sektörler arasında işgücü transferinde işgücüne yeni alanlara uyum sağlayacak, beceri kazandırıcı, gençleri iş hayatına hazırlayıcı eğitim programlarının uygulanması yararlı olacaktır.

E. Etkin ve Güvenilir Bir Sermaye Piyasası

Sermaye piyasası, sermaye mülkiyetini topluma yayararak tasarrufları değerlendirir; fiziksel yatırımcıya fon sağlar; finansal varlıklar için sürekli bir pazar oluşturur; ekonomide tasarrufları, yatırımları, kaynak kullanımını, istihdamı geliştirir. İyi işleyen bir sermaye piyasası yatırımları ve iş alanlarını genişleterek istihdam, üretim ve yeni teknolojilerden yararlanmaya olanak vererek verimliliği artırır.

F. Dış Kaynaklardan Yararlanma

İstihdamın ve verimliliğin artışı, dış sermaye kaynaklarından, bilgi ve teknolojilerden daha geniş ölçüde yararlanmaya bağlıdır. Bu gerçeğe ve sağlanan hukuki olanaklara ve avantajlara rağmen, ağır bürokrasi, siyasal ve ekonomik istikrarsızlık, zaman zaman ortaya çıkan ideolojik saplantılar, bazı kararsız davranışlar Türkiye'nin bu kaynaktan yeterince yararlanmasını ve kaynak girişini frenlemektedir. Nitekim, 1954

yılından bu yana geçen 42 yıllık dönemde Türkiye'ye gelen toplam yabancı sermayenin dokuz milyar dolar düzeyine ulaşabilmesi ve Türkiye'nin dünyada yabancı sermaye yatırımı açısından 40. sırada yer alması bunu kanıtlamaktadır (YASED, 1996, s. 5).

Oysa yabancı sermaye girişi, yeni bilgi ve teknolojiyi öğrenmek, uygulamak, pazar olanaklarını geliştirmek, kaliteyi iyileştirmek, yeni yönetim yöntemlerini öğrenmek, firmanın marka avantajlarından yararlanmak, sonuçta verimliliği artırmak bakımından önemlidir.

Bu nedenle yabancı sermayenin Türkiye'ye girişini hızlandıracak politikaları uygulamak, güven verici bir ortamı geliştirmek, özellikle demokratikleşme zorunluluğu vardır (MESS, 1997, s. 67).

G. İstihdam Kalitesi - Verimlilik ve Eğitim

Verimlilik, istihdamın kalitesine de bağlı bir sonuçtur. İstihdamın kalitesini etkileyen faktörlerin bir bölümü ise eğitimle ilgilidir.

Eğitim, işgörenin işi kavrama gücünü, performansını geliştirir, hatalı davranışları ve zararları azaltır, iş kazaları olasılığını düşürür; işgörene kendilerini sürekli olarak yenileme, planlı ve programlı çalışma alışkanlığını, zamanı daha iyi değerlendirme olanağını sağlar. İşgörenin kendine olan güvenini, yükselme fırsatlarını artırır; verimlilik kültürünü benimser. Bütün bunların olumlu sonucu ise verimliliğin artışı olarak yansımaktadır.

Kaynak istihdamındaki yetersizlik ve genellikle eğitim düzeyindeki düşüklük verimlilik oranını etkileyen önemli faktörlerdir. Nitekim Türk imalat sanayiindeki verimlilik düzeyinin Avrupa Birliğine göre 1/4 düzeyinde kalmasının değişik nedenleri arasında kaynak kullanımındaki yetersizlik, yüksek maliyet, kalitesiz girdiler yanında eğitim düzeylerindeki düşüklüğün rolü olduğu kabul edilmektedir. (MPM, 1990, s. 10).

Öte yandan eğitim, dünya ekonomisi ve Avrupa Birliği ile bütünleşme hedefinin gerçekleşmesi için gerekli ekonomik ve teknolojik gelişmelerin, bilgi ve becerilerin hızla öğrenilmesini sağlayan, böylece verimliliği artıran bir araçtır.

Yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye'de işgücü istihdamında gözlemlenen ikilemin, bir başka deyişle iş dünyasının bir yandan nitelikli işgücü sıkıntısı çekerken; öte yandan, yeterli bilgi ve beceriye sahip olmayanların oluşturduğu işsizler kitlesinin varlığı ile ortaya çıkan paradoksun giderilmesi eğitimi zorunlu kılmaktadır.

Bundan başka, istihdam edilmeye uygun nitelikte, bilgili ve becerili insan yetiştirmeye, verimliliğe yönelik mesleki öğretim ve eğitim kanalıyla hem işçilerin, hem yöneticilerin kalitesini artırmaya yönelik eğitim programları; halkın duyarlılığının ve verimlilik bilincinin artırılması, özellikle gençlerde verimlilik bilincini yaratmaya ve gençliği verimli çalışmaya hazırlamaya dönük istihdam öncesi eğitim her kademedeki okullar ile iş aleminde sıkı bir işbirliğini öngörür. Böyle bir işbirliği, eğitim kurumları ile özel sektör kuruluşlarının fiziksel kapasitelerinden, insan kaynaklarından daha rasyonel yararlanılmasını, teori ve pratiğin birlikte yürütülmesini, iş aleminde eğitim kurumları arasında karşılıklı bilgi ve deneyim akışını sağlar. İşbirliği, öğrencilere mali destek ve eğitimden sonra iş bulma ve uygulama yapma olanağı verir.

Özetle, ekonomik büyüme, istihdamda gelişme, verimlilikteki artış oranı geçmişte olduğu gibi bundan böyle de bu makalede kısaca değinilen faktörlere ve özellikle aktif nüfusun kalitesini yükseltmeye dönük eğitim programlarının uygulanmasına bağlı olacaktır. Bugün en gelişmiş ülkelerin bile önümüzdeki yılları yeni eğitim programlarının uygulamaya konulacağı dönem olarak planlamalarının nedeni budur. Türkiye artık bu gerçeği görmemezlikten gelemez.

KAYNAKÇA

- Doğan, Üzeyme (1987); Verimlilik Analizleri ve Verimlilik Ergonomi İlişkileri, İzmir.
- DPT (1996); Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996 - 2000), Ankara.
- Gülbeden, Deniz (1991); Eğitim Etkinliği ve Türkiye'de Öğrenim ile Ekonomik Gelişme Ölçüleri Arasındaki İlişkiler, MPM Yayınları: 450, Ankara.
- Gümüüşoğlu Şevkinaz, Üzeyme Doğan (1992); Verimlilik Kültürünün Yaratılmasında ve Geliştirilmesinde Yükseköđretim Kurumlarının İşlevleri, İzmir.
- Köse Ahmet Haşim (1992); Büyüme ve Verimlilik, MPM Yayınları, No: 471, Ankara.
- MESS (1997); Mercek, Ocak 1997, İstanbul.
- MPM (1990); Verimlilik Dergisi Özel Sayı, Ankara.
- Prokopenko (1992); Verimlilik Yönetimi; MPM Yayın No: 476, Ankara.
- Suiçmez Halit (1990); "Verimlilik, Büyüme ve Kalkınma", MPM Verimlilik Dergisi, 1990/4, Ankara.
- Süzal, Nur (1992); Sektörel İstihdam Gelişmelerine İhracatın Etkisi, MPM Verimlilik Dergisi, 1992/2, Ankara.
- YASED (1996); Yabancı Sermaye Demeđi Bülteni, 1996 Yılı Sayıları, İstanbul.